

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Michaela KINSKÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Davové chování na ulici

Michaela Kinská

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela KINSKÁ**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociologie**

Název tématu: **Davové chování na ulici**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- charakteristiky davu v odborné literatuře (komparace)
- příčiny davového chování
- důsledky davového chování
- typologie davů: agresivní, rebelující, lynčující, terorizující (stávky, protesty, extremisté)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Le Bon, G. (1994). Psychologie davu. Praha: Kra (dostupná v knihovně v Poděbradech, Nymburce)
- Nekonečný, M. (1999). Sociální psychologie. Praha: Academia (dostupná v knihovně v Poděbradech)
- Reichel, J. (2004). Kapitoly systematické sociologie. Praha: Eurolex Bohemia (dostupná v knihovně v Chomutově, Klatovech, Havlíčkově Brodě)
- Čermák, I. (1999). Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta (dostupná v knihovně v Poděbradech, Ústí nad Labem)
- Canetti, E. (1994). Masa a moc. Praha: Academia (dostupná v knihovně v Nymburce, Benešově)

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jaroslav Paulovič
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Lívia Šavělková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 3. 2009

Michaela Kinská

Poděkování:

Tímto chci poděkovat vedoucímu své bakalářské práce, PhDr. Jaroslavu Paulovičovi, za rady, podněty a připomínky k práci. Zároveň chci poděkovat mému příteli za podporu, rady a nápady, které mě inspirovaly při psaní bakalářské práce.

Anotace

Tato práce se zabývá davovým chováním na ulici. V první kapitole se práce zabývá kolektivním chováním. Dále pak násilím a jeho řešením. Další část práce se zabývá charakteristikou a shrnutím teorií o dělení davu a o davu. V práci se také popisuje, jak se má pracovat s násilným davem. Popisují se zde techniky zvládnání davu na ulici. V poslední kapitole práce jsou uvedeny dva příklady davového chování na ulici, především demonstrace a okrajově davové chování chuligánů.

Klíčová slova: kolektivní chování, davové chování, násilí, agregát, dav, publikum

Title

The crowd behavior on the street.

Anotation

This work deals with the crowd behavior on the street. In the first chapter deals with the work of collective behavior. In addition, the violence and its solutions. Another part of the work deals with nature and a summary of theories on the division of the crowd and the crowd. The work also describes how to work with the violent crowd. They describe the technique here can handle the crowd on the street. In the last chapter of the work are given two examples the crowd behavior on the street, particularly the demonstration and marginally crowd hooligan behavior.

Keywords: collective behavior, crowd behavior, violence, aggregate, crowd, audience

Obsah

Úvod.....	9
1. Chování	10
1.1. Kolektivní (hromadné) chování	10
1.1.1. Teorie kolektivního chování	10
2. Násilí (agrese).....	15
2.1. Teorie násilí (agrese)	15
2.2. Druhy interpersonálního násilí	16
2.3. Návrhy řešení násilí	18
3. Agregáty	20
3.1. Typy agregátů.....	20
3.1.1. Publikum.....	20
3.1.2. Dav	21
3.1.2.1. Teorie davu	21
3.1.2.2. Dělení davu.....	27
3.1.2.3. Práce s davem	29
4. Projevy davového (kolektivního) chování na ulici	33
4.1. Demonstrace.....	33
4.1.1. Příklad demonstrace: Řecko	35
4.2. Davové chování při sportovních utkáních.....	41
4.2.1. Příklad davového chování na ulici: články dvou chuligánů	44
Závěr a diskuze.....	47
Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	51
Seznam obrázků	54
Seznam tabulek.....	54

Úvod

Pod pojem davové chování na ulici je možné zařadit různé druhy publika (např. „čumilové“ u dopravní nehody), manifestace, vzpoury, demonstrace, stávky, protesty, oslavné vítání (např. hokejistů, pěvecké hvězdy) atd. Všechny tyto druhy davového chování se dají označit navzájem se prolínajícími termíny: masové jevy, masové chování, dav, davové chování, kolektivní (hromadné) chování, kolektivní dynamika.

Téma mé práce je široké co se týče forem davu na ulici a propojené s mnoha dalšími tématy (např. kolektivním chováním, davem, násilím atd.), proto se budu snažit podat ve své práci pouze základní poznatky a všeobecnou charakteristiku spojenou s praktickými příklady davového chování na ulici. Všechny zde uváděné teorie a všeobecné poznatky se dají vztáhnout na davové chování na ulici. Dnes je davové chování na ulici pojímáno převážně negativně. Davy na ulici se často projevují agresivně, ničí a jsou hlučné, ale jsou i davy poklidné. Ve své práci se budu zabývat především davy agresivními, které vyvolávají problémy, protože jejich chování je pro společnost nepřijatelné a mělo by se řešit.

V davovém chování se projevují prvky kolektivního chování a násilí, a proto se jako prvním budu zabývat charakteristikou kolektivního chování a násilí. Pokusím se také nastínit možná řešení násilí. V další části mé práce se budu zabývat charakteristikou davu, jeho dělením a možnostmi jak s davem pracovat a jak ho zvládnout. V poslední části mé práce jsem si vybrala dva příklady davového chování na ulici, které rozeberu. Cílem mé práce je předložení jakéhosi lepšího pohledu na pochopení davů a jeho chování na ulici. Ve své práci shrnu různé teorie davu, davového (kolektivního) chování a násilí, které bezprostředně souvisí s davovým chováním na ulici.

1. Chování

Chování je jedním z důležitých aspektů davového chování na ulici. Chováním se zabývají různé směry a teorie (např. teorie memů - memy předávají návod pro chování, etologie - biologické základy chování, behaviorismus - zkoumání vnějšího pozorovatelného chování). Člověk je společenský tvor a proto vyhledává společnost jiných lidí. Chování lidí je ovlivňováno působením ostatních. Působení lidí na sebe navzájem je silnější pokud se lidé shromažďují na stejném místě, mají stejné zájmy, sdílejí stejné ideje atd. Jednou z forem chování je kolektivní (hromadné) chování (např. davy na ulici, publika, stávky, demonstrace aj.). Kolektivní chování je projevem nahromadění lidí a jejich vzájemného působení na sebe.

1.1. Kolektivní (hromadné) chování

Termín kolektivní chování zavedli R. E. Park a E. W. Burgess pro spontánní, neinstitucionalizované chování skupiny osob reagujících na neznámou situaci. [Velký 1996: 405].

Kolektivní chování je charakteristické neinstitucionalizovaností, mimořádností, nestabilitou v důsledku změn v podmínkách a okolnostech a reakci jedinců na tyto změny. Kolektivní chování determinují podmínky situační (specifické nároky na jednání a interakční zachování se), osobnostní (předpoklady aktivně se vyrovnávat se situací) a sociální (latentní předpoklady pro přijetí a rozvoj rozdílných kvalit homogenizace). [Mikšík 2005: 81, 105]. Kolektivní chování může být pojímáno jako projev psychologie davu (G. Le Bon, W. McDougall, S. Freud) nebo jako specifický typ chování sociálního. Davové chování je jednou z forem kolektivního chování.

1.1.1. Teorie kolektivního chování

Existuje mnoho teorií kolektivního chování. Podle H. G. Blumera kolektivní chování vzniká jako reakce na tzv. fluidní situaci za přítomnosti velkého počtu lidí,

kteří se vzájemně stimulují a vyjadřují společné emocionální naladění, které je udržuje pohromadě. Kolektivní chování je většinou orientováno proti sociálním normám a standardnímu, normativně určenému kolektivnímu chování. [Velký 1996: 406]. N. J. Smelser navazuje na teorii H. G. Blumera. Jeho teorie je jedna nejrozšířenějších teorií kolektivního chování. Smelser dělí kolektivní chování na 2 třídy:

1. hromadné výbuchy

- a) výbuchy nepřátelství jako akce hromadného chování, kde jsou lidé přesvědčeni o odpovědnosti nějakého konkrétního činitele, na kterého se orientuje nepřátelství a nežádoucí stav věcí (např. masové násilí, vyhledávání obětních beránků atd.)
- b) poblouznění a panika (např. volební třestění, náboženské obrození atd.)

2. hromadná hnutí

- a) hnutí orientovaná na hodnoty, která rekonstruuji hodnoty (např. revoluční hnutí, opozice, odpadlictví, nacionalistická hnutí atd.)
- b) hnutí orientovaná na normy, která rekonstruuji normy sociálního života (např. hnutí za sociální reformy, protireformační hnutí atd.). [Mikšík 2005: 57].

Smelser uvádí 6 společenských podmínek, kterých je zapotřebí k vytvoření kolektivního chování. Aby došlo ke kolektivnímu chování, je zapotřebí strukturální způsobilosti (musí být v sociální struktuře možnost vzniku situace vyvolávající kolektivní chování) a napětí (z dramatinované situace se stává nepřehledná a problémová situace). Lidé musí společně sdílet názory, přesvědčení, ideologie a víry o tom jak situaci řešit, jak na ní reagovat. Musí působit spouštěcí faktor (nějaká neočekávaná událost). Další podmínkou je, že musí dojít k mobilizaci akce, k ochotě lidí spojit se. Nakonec musí dojít k poklesu vnitřní i vnější sociální kontroly. [Velký 1996: 406]. Smelserových 6 podmínek bylo kritizováno, zvlášt' předpoklad, že lidé musí společně sdílet názory, přesvědčení, ideologie a víry o tom jak situaci řešit, jak na ní reagovat.

Podle O. Mikšíka je kolektivní chování determinováno tím, jak početný a nakolik je organizovaný soubor lidí, v jaké příčinné souvislosti se v daných podmínkách soubor lidí ocitá a nakolik jedinci spojují svůj osud s osudem ostatních členů. K formování skupiny vede vyhrocená situace, když účastníci se lidé mají potřebu a zájem organizovat se ve skupinu, když si uvědomují společnou ideologii a zájmy a ty pak provozují ve společném jednání. Dále pak když lidé aktualizují vztahy vzájemné závislosti, odpovědnosti, povinnosti a z toho vyvozují své vedení a následovnictví. [Mikšík 2005: 10].

J. F. Lofland doplnil a modifikoval Smelserovu teorii. Podle Loflanda má kolektivní chování 3 základní dimenze: dominantní emoci (strach, radost, nenávisť), organizační formu (dav, masa, sociální hnutí) a emocionální intenzitu (dav má např. vyšší intenzitu emocí než masa). [Velký 1996: 405].

Tab. 1. Znázornění forem kolektivního chování podle Loflanda.

typ ch. k.	dominantní emoce			
	strach	nepřátelství	radost	smíšené
lokalizované (davové)	panika	protestní dav ----- lynčující dav	expresivní dav	veřejný smutek ----- hromadná sebevražda
disperzivní (masové)	masová hysterie	zdivočení	móda ----- koníčky	fáma ----- městské legendy

[převzato z Velký 1996: 406], ch. k. - chování kolektivní

Kolektivním chováním se zabývala také teorie nákazy a konvergenční teorie. Podle teorie nákazy dochází ve všech formách kolektivního chování k emocionální nákaze. Emocionální nákaza lidi udržuje pohromadě a dává skupině iracionální, násilnické rysy. Konvergenční teorie předpokládá existenci shodných latentních dispozic, které se v kolektivním chování manifestují. Davové chování pak je jen sumou individuálních reakcí na společný podnět. [Velký 1996: 406]. Další teorií, která se zabývala kolektivním chováním, je teorie epidemické duševní choroby, která

staví na Virchowově teorii. [Mikšík 2005: 26]. Teorie vynořujících se norem autorů H. Turnera a L. M. Killiana popírá, že kolektivní chování není řízeno žádnou normou. Podle jejich teorie se vynořují a ustavují v průběhu kolektivního chování normy, které jej řídí. [Velký 1996: 406]. Lidé se chovají v souladu se sociálními normami. Tyto normy (např. slova nebo činy aktivních jedinců, kteří poskytují členům davu normy) se objevují v časovém období, které předchází akci davu a určují, jak se má dav chovat. [Čermák 1999: 82 - 83].

Kolektivním chováním se zabýval K. Lorenzo ve své teorii kolektivního agresivního nadšení. Nadšení je spouštěno kombinací podnětových situací. Podnětovou situací je pro Lorenza situace, která vyžaduje bojový zásah ve prospěch nějaké sociální jednotky (např. rodiny, národa, fotbalového klubu, neúplatnosti, uměleckého tvoření atd.) nebo ohrožení hodnot, které je třeba obhajovat. [Lorenz 1997: 123]. Ve stavu kolektivního nadšení „(...) do pozadí ustupují (...) normy sociálního chování. Mnoho ze své síly ztrácejí bohužel především všechny instinktivní zábrany škodit svým bližním a zabít je. Pozoruhodný posun hodnotových představ vede k tomu, že se rozumové úvahy začínají pak často jevit dokonce jako něco ponižujícího a nečestného; kritika a argumenty jsou proti chování diktovanému strhujícím nadšením bezmocné.“ [Tamtéž: 123 - 124].

Kolektivní chování se pokouší vysvětlit také teorie deindividualizace. Deindividualizace je proces, který zmenšuje u jedince prožitek vědomí sebe ve skupinových podmínkách. Deindividualizace se na jedinci projevuje snížením sebehodnocení, sebedoceňováním, menší sebekritičností. U jedince dochází k zeslabování způsobů kontroly (např. strachu, viny, studu nebo úzkosti), k nedodržování všeobecně platných morálních norem, k snížení morální odpovědnosti. Jedinec ztrácí schopnost rozlišovat úrovně, prvky reality, realita se stává pro něj jednolitou (nedokáže rozlišit mezi ospravedlnitelnou a neospravedlnitelnou agresí). [Čermák 1999: 83 - 84].

První laboratorní studii, která zkoumala deindividualizaci provedl P. G. Zimbardo. Zimbardo použil ve svých výzkumech agresivního chování jako nezávisle proměnnou anonymitu. Zimbardův pokus spočíval v tom, že dívky dávali elektrické šoky jiným dívkám. Některé z dívek byly v podmínkách anonymity či odosobnění a

jiné v podmínkách jedinečnosti či individualizace. Anonymity se dosáhlo tak, že dívky měly zakryté tváře kapucemi, jejich jména byla nahrazena čísly a zacházelo se s nimi jako se skupinou, ne jako s jedinci. V druhé kontrolní skupině měli dívky jmenovky a zacházelo se s nimi jako s jedinci. Výsledkem pokusu bylo, že dívky dávali dvakrát více šoků v odosobněné situaci než v individualizované situaci. Podle Zimbarda tento pokus ukázal, že popud vyvolávající pocit anonymity redukuje smysl odpovědnosti a vytváří potenciál pro zlé jednání. [Zimbardo 2005: 46 - 47]. Zimbardo tvrdí, že pokud jsou vyřazeny kontrolní procesy chování, potlačuje se svědomí, vědomí sebe, smysl osobní odpovědnosti, povinnosti, závazků a mravnosti. K potlačování může dojít, když se sníží sociální odpovědnost, když se sníží zájem o hodnocení sebe sama, může k němu dojít i prostřednictvím procesu výchovy a socializace. Sociální odpovědnost se snižuje odstraňováním zájmu o sociální hodnocení tím, že se člověk cítí anonymní (nikdo neví, kdo jsem). Zájem o sebe sama se sníží tím, že se potlačí kontrola sebe sama (např. pomocí drog, vyvolání silných emocí atd.) a promítne se odpovědnost na jiné lidi. [Tamtéž: 51, 56].

Příkladem experimentálního ověření deindividualizace je studie M. B. R. Kroonové, D. van Krevela, J. M. Rabbieho. Jejich studie řešila praktický problém policejních zásahů při nepokojích (výskyt agresivity, antisociálního chování u zasahujících policistů). Podle jejich studie je patrný výskyt agrese nejen na straně demonstrantů, ale i na straně policistů (např. CzechTek 2005). [Výrost, Slamněník 2008: 361]. „*Mezi policisty se v takové situaci snižuje personální a posiluje sociální identita (‘my policisté’). Kolektivní, nikoli individuální odpovědnost a anonymita podpořená výstrojí (přilby, štíty, kukly) oslabují obavy z případných sankcí za nevhodné postupy. Studie ukázala, že policisté pocítovali větší individuální odpovědnost za své konání (více se kontrolovali), když nevnímali vlastní skupinu příliš pozitivně, demonstranty nepovažovali za příliš odlišné od sebe a byl pro ně důležitý názor nadřízených, aby se při zásahu vyhnuli zbytečnému násilí.*“ [Tamtéž: 361].

2. Násilí (agrese)

Dalším z aspektů davového chování na ulici je násilí (agrese). Ne všechny formy davů na ulici mají násilnou povahu (např. oslavné davy, vítací davy), ale nejvíce problému společnosti způsobují právě násilné davy. *„U lidí, zvláště v civilizovaných zemích, na základě smluvních norem nenásilného spoluzití chybí dostatečné množství podnětů a příležitostí k agresi (v pozitivním smyslu k prokazování odvahy či k zažití dobrodružství). Proto si sami, jaksi uměle, vytváříme specificky lidské konfliktní a kompetitivní situace, dochází ke vnitrodruhové agresi, k válkám. Z tohoto hlediska bude agrese i nadále všudypřítomná (...)“*. [Potněšický 2005: 23]. Lorenzo věří, že dnešní civilizace trpí nedostatečným odreagováním pudového agresivního jednání, které je zastoupené v takové velké míře, že pro ni ve svém dnešním společenském uspořádání člověk nenachází adekvátní ventil. [Lorenz 1992: 205]. Na agresi v dnešní době mají také čím dál větší vliv média (televize, videohry, internet).

2.1. Teorie násilí (agrese)

Násilí je pojímáno z různých pohledů, které chápou každý jinak základní příčiny lidského konání. Jeden pohled zdůrazňuje roli idejí, další chování a poslední vztahů. Pohled zdůrazňující roli idejí pokládá za základ lidského jednání vědomí. Lidé si berou přesvědčení, představy, pravidla, cíle a hodnoty ze svého prostředí. Podle tohoto pohledu sklon člověka nebo lidí připojit se ke kolektivnímu násilí ovlivňují představy o hodnotě jiných a vhodnosti agresivního jednání, proto má-li se zastavit násilí, je třeba potlačit destruktivní myšlenky. Pohled zdůrazňující roli chování vidí původ agresivního jednání (kolektivního i individuálního) v evoluci člověka a vychází z autonomních motivů, pohnutek a příležitostí. Podle jedné skupiny se sklon uchýlovat k agresivním prostředkům dostal do genetické výbavy člověka díky tomu, že v přírodě u primátů jak přírodní, tak pohlavní výběr zvýhodňují jednotlivce, kteří k získávání svých partnerů, úkrytu atd. používají

agresivní prostředky. Další skupina zaujímá vyhraněné ekonomické stanovisko a násilí je pro ni prostředkem získávání statků a služeb. [Tilly 2006: 14 - 15]. Existují také ale dohady, zda je agrese lidskou konstantou, tzn. zabudována v genetické výbavě člověka, nebo reakcí na frustraci, tzn. získanou vlastností a tudíž naučená a tím pádem změnitelná. [Potněšický 2005: 21]. Koncept E. Fromma pojímá agresi smíšeně. Fromm tvrdí, že ve své podstatě je člověk dobrý, ale uznává, že v lidech existuje i agrese, která je vyvolána frustrací existenciálních potřeb. Člověk díky svému rozvoji mozku má možnost volby chování na úkor instinktu (kompenzuje instinkt rozumem, tím co se naučí). [Tamtéž: 41 - 42]. Pohled zdůrazňující roli vztahů se zaměřuje na mezilidské jednání. Osobnost a způsoby jednání si člověk rozvíjí na základě styku s ostatními. Tento styk předpokládá určitou míru vyjednávání a tvořivosti. Ideje se tak stávají způsoby, prostředky a produkty sociální výměny. Kolektivní násilí je jakýmsi druhem konverzace. Podle tohoto pohledu je pro omezení násilí důležité proměňovat vztahy mezi lidmi a skupinami. Podle Tillyho má každá skupina svým způsobem pravdu. Každá ze skupin přispívá k pochopení násilí. Sám Tilly se drží hlavně vztahů, ale občas upozorňuje na ideje. [Tilly 2006: 15 - 16].

Sociologové pojímají agresi jako reakci na frustraci a bezmoc na jedné straně a agresivní hnutí, přání ničit na straně druhé. [Potněšický 2005: 91]. Agresi můžeme také vysvětlit pomocí již výše zmiňovaného procesu deindividualizace. Lorenzo vysvětloval agresi na základě instinktů. Podle Lorenze anonymita usnadňuje vyvolání agrese a naopak osobní známost ji tlumí. [Lorenz 1992: 200, 224]. Jeho teorie je kritizována a chápání agrese jako instinktu překonané. [Výrost, Slamněník 2008: 270].

2.2. Druhy interpersonálního násilí

Tilly uvádí 7 druhů interpersonálního násilí. Jednotlivé druhy interpersonálního násilí se prolínají a překrývají. Z těchto druhů jsou pro naše téma důležité především násilné rituály, rvačky a přerušovaná vyjednávání (viz níže),

protože v těchto druzích se vyskytuje v různé podobě a různé míře davové chování na ulici.

Druhy interpersonálního násilí:

1. násilné rituály (např. hanobící obřady, lynčování, veřejné popravy, kontaktní sporty, střety fanoušků sportovních týmů atd.)
2. koordinovaná destrukce (např. válka, kolektivní sebeobětování, genocida atd.)
3. oportunistus (např. loupeže, nájezdy gangů, zabíjení ze msty atd.)
4. rvačky (např. hospodské rvačky, drobnější střety při sportovních utkáních a řady pouličních šarvátek atd.)
5. individuální agrese (např. znásilnění, napadení, vandalismus atd.)
6. rozptýlené útoky (např. sabotáže, žhářství, skryté útoky na symbolické objekty či místa atd.)
7. přerušovaná jednání (např. demonstrace, vymáhání výpalného, vojenské převraty atd.). [Tilly 2006: 24 - 25].

U přerušovaných jednání různé formy kolektivního vyjednávání vyvolávají odpor, soupeření. Na tento odpor jedna nebo více stran reaguje jednáním poškozujícím osoby nebo věci. [Tamtéž: 25]. „*Přerušovaná vyjednávání jsou důležitá, protože značná část veřejného násilí se ve skutečnosti objevuje v průběhu organizovaných sociálních procesů, které ve své podstatě násilné nejsou.*“ [Tamtéž: 193]. Těmito organizovanými sociálními procesy jsou různé formy kolektivního prosazování požadavků (např. petic, zahanbování, pochodů, hlasování, bojkotování, stávkování, vydávání veřejných prohlášení atd.). [Tamtéž: 193].

Reicher (1984, 1987, 1996) analyzuje násilné konflikty mezi demonstranty a policií. Na základě této analýzy vyvozuje, že pokud byly podněty k chování davu v souladu se sociální identitou jeho členů, pak se ujaly a staly se obecným vodítkem. Podněty k chování davu, které nebyly v souladu se sociální identitou, byly ignorovány nebo zavrženy. Chování davu ovlivňuje postoj policie k davu a její chování. Podle Reichera se dav dostane do konfliktu s jinou skupinou, když je násilná konfrontace považována většinou členů za legitimní, když má většina členů

pocit, že jsou porušována běžná pravidla sociální praxe nebo když je konfliktní taktika považována davem za efektivní způsob dosažení cílů. Konflikt se může rozšířit, pokud skupina v jeho průběhu přehodnotí vztah k vnější skupině (např. nejdřív je policie vnímána jako obránce pořádku a pak jako obránce vládních zájmů). [Čermák 1999: 85 - 86]. *„Ochránci zákona si zpravidla myslí, že čím větší dav se shromáždí, tím je větší nebezpečí eskalace násilí. Tato představa pravděpodobně ovlivňuje i jednání policie, která má tendenci vnímat dav jako nediferencovaný celek a podle toho s ním zacházet. Proto se původně fragmentovaná masa stává psychologicky homogenním davem. Vnější skupina je z tohoto pohledu prvkem silně ovlivňujícím chování davu. Jestliže vnější síly reagují na vnímané ohrožení ze strany davu tím, že odmítnou respektovat práva většiny členů davu, pak se původně nesouvisející kategorie osob zformují do jedné kategorie a tento sjednocený dav je daleko více motivován k násilné konfrontaci s vnější skupinou. Ukazuje se také, že když vnější síly reagují na konfrontační chování jedné části davu bez respektování práv zbývajících většiny, vytvářejí tím podmínky pro to, aby původně nekonfrontačně naladěná většina zaujala shovívavý postoj ke konfrontačním aktivitám některých agitátorů či podskupin davu, nebo se k nim dokonce připojila.“* [Tamtéž: 86].

2.3. Návrhy řešení násilí

Některá řešení násilí jsou přijatelná a je možné je realizovat, jiná jsou eticky problémová a je nesnadné je realizovat v praxi. Lorenzo navrhl několik obraných opatření proti agresi, některá je možné využít a mají vysokou pravděpodobnost úspěchu, další jsou nerealizovatelná nebo nevhodná a nelze je využít. Mezi teoreticky možnými opatřeními, ale nevhodnými řadí Lorenzo pokus odstranit pud agrese řízenou eugenikou. Problémem řízené eugeniky je, že není jasné, jak by působilo odstranění pudu agrese, který se navzájem ovlivňuje s dalšími pudy, na chování člověka. Další dva pokusy o řízení agrese jsou nerealizovatelné, a to vyloučení agrese tím, že budeme člověka chránit před vzruchovými situacemi, které agresi vyvolávají a vyloučení agrese morálně motivovaným zákonem. Lorenzo považuje za opatření, které by bylo možné využít a jehož úspěch pokládá za pravděpodobný,

katarzi - odreagování agrese na náhradním objektu (každý člověk, který je schopný sebezpozorování je schopen úmyslně přeorientovat svou náhle vytrysknuvší agresi na nějaký náhradní objekt). Jako příklad odreagování agrese uvádí Lorenzo sport jako jednu z ritualizovaných forem boje, která uvolňuje nahromaděnou agresi. Sport zabraňuje sociálně škodlivému působení agrese, ale nezmenšuje její význam pro udržení druhu; vychovává člověka k uvědomělému a zodpovědnému ovládnání jeho instinktivních bojových reakcí a umožňuje závodění mezi nadosobními společenstvími. [Lorenz 1992: 221 - 223].

Mohrig se domnívá, že pokud je agrese naučená, pak je možné ji tlumit a možná i úplně odstranit tím, že změním vnější podmínky, za kterých vznikla, společenské podmínky a měřítko hodnot. Pokud je agresivní chování lidí pudové a tedy historickou zkušeností, je ovlivnění agrese velmi pochybné, protože jediným způsobem ovlivnění je záměrná plemenitba. [Mohrig 1987: 26].

3. Agregáty

„Sociální agregáty se nazývají množiny osob, které spojuje fyzická, prostorová (geografická) blízkost, aniž by se ale systematicky rozvíjely jejich vzájemné kontakty (...)“. [Reichel 2004: 81]. V přeneseném významu agregát znamená hejno, houf, dav, zástup, tlupa, družina. Agregáty se dělí na náhodné, aktivní (dav) a receptivní neboli přijímací (publika, posluchači, diváci atd.). Lidé v náhodném agregátu jsou spojování pouze blízkostí a náhodou, že se v určitou chvíli ocitli na určitém místě. Specifickou variantou náhodných agregátů jsou shluky, kdy účastníci mají společný ještě záměr (např. návaly, fronty, tlačence atd.). Další variantou náhodných agregátů jsou sběhy, které jsou obdobou shluků a projevují se obtížným až nebezpečným směštnáváním osob (např. pouliční produkce, výtržnost, dopravní nehoda atd.). [Tamtéž: 81 - 82].

3.1. Typy agregátů

3.1.1. Publikum

Některá třídění řadí publika do pasivních davů, jiná řadí publika jako samostatný typ agregátů. Např. Reichel se drží pohledu, že publika jsou samostatným, specifickým typem agregátu, protože způsoby a projevy prožívání vlastní účasti, a případně i spoluúčasti druhých, jsou u davů a publik poněkud odlišné. Publika se dělí na shromážděná, prezenční, rozptýlená, neshromážděná (např. návštěvníci výstav, muzeí atd.) a disperzivní. [Reichel 2004: 100 - 101]. U některých shromážděných publik se může projevit nějaký aspekt davového chování (např. společné emocionální napětí, davová hysterie, útlum racionálního uvažování kontroly chování, pocit sounáležitosti atd.). Publika shromážděná lze rozdělit na publika shromážděná náhodně (např. chodci, kteří u pouličních umělců vytvářejí sběhy) a publika shromážděná záměrně (osoby účast v nich zamýšlely - např. dostavily se v určený čas na místo konání atd.). [Tamtéž: 104 - 105].

3.1.2. Dav

Ve druhé polovině 19. st. někteří sociologové rozvíjí pesimistické vize o vývoji moderní společnosti. V moderní společnosti má získat na významu nebezpečí, že by se mohla demokratická společnost proměnit ve společnost davů. [Petrusek 2006: 177]. Podle P. A. Sorokina ve společnosti přibývá stávkových, davových a revolučních výbuchů. [Sorokin 1948: 162]. G. Le Bon říká, že „*Davy hrály vždy významnou úlohu v dějinách, ale ta nebyla nikdy tak důležitá, jako v dnešní době.*“ [Le Bon 1994: 5]. Podle J. O. Gasseta Evropa trpí krizí díky davů, které dosáhly plné společenské moci, ale nejsou schopny řídit svou vlastní existenci, natož společnost. Gasset přiznává, že vlada davů, ale nemusí nutně být špatná, může mít i vítanou stránku v podobě vzestupu historické úrovně a vzestupu životní úrovně. [Gasset 1993: 37, 46]. Dnes jsou ovšem davy vnímány především jako násilné, nepokojné a ničící živly. Tento obraz zřejmě spoluvytváří větší hustota lidí a tudíž častější davové projevy a média svým šířením zpráv.

Davem se zabývali jak sociologové (např. C. Ellwood, W. J. Thomas, G. Tarde, E. A. Ross aj.) tak i psychologové (např. W. Wundt, W. McDougall, T. Ginsberg, S. Freud, G. H. Mead aj.). Sociologický výklad davu vychází z role sociální povahy celku, z davové myslí, jež determinuje povahu, kvalitu a zákonitosti chování části. Jedinec je zde deindividuován. Psychologický výklad vychází z toho, že chování davu je důsledkem psychických stavů jedinců, kteří dav vytvářejí. Odmítá davovou mysl. Davové chování je agregátem individuální odezvy situačně homogenizovaných jedinců. [Mikšík 2005: 30].

3.1.2.1. Teorie davu

Všeobecně uznávaná definice davu neexistuje. Davem se zabývalo mnoho autorů a teorií, buď jako hlavním tématem nebo jen okrajově. Všechny tyto teorie platí jak pro dav obecně, tak i pro jeho jednotlivé formy, tzn. i pro dav na ulici a pro davové chování na ulici. Dav je „(...) *seskupení většího počtu osob, které jsou*

v prostorové blízkosti a jsou spojeny zaměřením zájmu k určité věci, problému, osobě nebo skupině.“ [Velký 1996: 167]. Lidé v davu podléhají sugestivním vlivům, podléhají tedy davové sugesci nebo davové psychóze. Míra sugescie je závislá na charakteru podnětů vzbuzujících reakci davu (např. výzva k násilí, záchrana vlastního života atd.); na osobnostních rysech potenciálních účastníků davu; na roli vůdců; na konkrétní společenské situaci (politické, ekonomické, sociální, státoprávní, kulturní atd.), která vyvolává trvalejší mínění a přesvědčení i aktuální nálady (nasměrováním nespokojeného davu např. proti nenáviděným menšinám či institucím). Náchylnější k davové nákaze jsou mladší osoby, lidé s nižší intelektuální úrovní, s méně rozvinutou schopností reflektovat svoje chování, s menšími životními zkušenostmi, s nedostatkem vlastních názorů a postojů, psychicky a sociálně nespokojení. Dav se nejčastěji vytváří v době celospolečenského neklidu, nestability, nespokojenosti. [Reichel 2004: 91 - 92].

Mikšík pod pojmem dav zahrnuje dva typy sociálního chování, a to hromadné afektivně impulsivní chování, které odpovídá na vyhocené situační kontexty, davovou spontánnost (např. vznik paniky, výtržnosti, vznik agresivity atd.) a masová hnutí usilující prosazovat své zájmy cílově orientovanou, vyhrocující a organizovanou aktivitou zaměřenou proti stávající situaci (např. stávky, demonstrace, hnutí odporu, vzpoury atd.). [Mikšík 2005: 29].

Jako prvním se zabýval psychologií davu S. Sighele. Podle Sigheleho dav prožívá vždy krajní emoce (je zlý nebo dobrý), je vysoce emocionální. V davu zanikají jednotlivé osobnosti. Dav má jednu duši. [Sighele 1899: 22 - 23]. Emoce v davu vzrůstají s vzrůstajícím počtem osob. Dav je impulzivní, jeho soudy jsou vyhraněné. [Tamtéž: 35 - 36]. V davu dochází k intelektuálnímu poklesu, protože hromadná psychologie je málo kdy řízená logikou a rozumem, ale spíš náhodou, nepředvídatelným případem. Lidé v davu podléhají sugesci. Dav má sklon k násilí a krutosti. [Tamtéž: 40 - 41].

Známou a často různými autory probíranou charakteristiku davu formuloval za Francouzské revoluce G. Le Bon ve své knize Psychologie davu. Ačkoli kniha Le Bona byla napsána před více než sto lety a některé názory byly překonány, stále má co říci. Le Bon Rozlišuje slovo dav v běžném slova smyslu a dav organizovaný

neboli psychologický (psychologické hledisko). V běžném smyslu slovo dav znamená „(...) *shromáždění jakýchkoliv jedinců bez ohledu na jejich národnost, povolání nebo pohlaví a bez ohledu na náhodu, která je svedla dohromady.*“ [Le Bon 1994: 13]. V davu organizovaném neboli psychologickém se tvoří kolektivní duše, která způsobuje, že mizí vědomá osobnost a city i myšlenky jsou směřovány stejným směrem. V kolektivní duši se stírají intelektuální schopnosti lidí, jejich individualita. Jedinec v davu nabývá pocitu nepřekonatelné moci, která mu dovoluje dát průchod pudům, které by jako jedinec potlačil. [Tamtéž: 13, 17 - 18].

Podle Le Bona je dav popudlivý, působí na něj kromě nevědomí i různé podněty a pudy. Je také proměnlivý, protože na něj působí různé podněty, kterým se podrobuje. Díky proměnlivosti je dav těžko ovladatelný. Dav je dráždivý. Pokud si dav něco přeje, nedomáhá se toho nikdy dlouho. Nečekaná překážka bude zuřivě odstraněna. Podléhá sugesci, která je v seskupení lidí nakažlivá prostřednictvím duševní nákazy. Protože lidé v davu podléhají sugescím a jsou zbaveni kritického myšlení, je dav lehkověrný. Dav myslí v obrazech. Je pronikán prudkostí citů. [Tamtéž: 22 - 26]. City davu jsou prosté a výstřední (pravdy, víry a myšlenky jsou pokládány buď za absolutní pravdy, nebo omyly). Dav lze ovlivnit jen krajními city, proto musí řečník, který ho chce strhnout, použít silných výrazů, musí přehánět, zdůrazňovat, opakovat a nezkoušet působit rozumovým důkazem. Protože dav nemá pochybnosti o tom, co má pokládat za pravdu a co za lež a považuje se za silného, je autoritativní a nesnášenlivý. Dav je konzervativní. Někdy je schopen vysokého stupně mravnosti (např. odříkání, oddanosti, nezištnosti atd.). Každý dav má své ideje, kterým může podléhat, pokud mají ideje prostou podobu a mohou-li si je lidé obrazně představit. [Tamtéž: 33 - 38, 41]. Na přesvědčení a názory davu působí nepřímé a bezprostřední faktory. Mezi nepřímé faktory patří rasa, tradice, doba (čas), instituce (politické a sociální), výchova a vzdělání. Mezi bezprostřední faktory patří obrazy, slova a formule. Nejpůsobivější jsou slova. Nejvíce působí slova, jejichž smysl je nejméně vymezený (např. demokracie, socialismus, rovnost, svoboda atd.). [Tamtéž: 54 - 55, 72 - 73].

„*Dav je stádo, jež se nemůže obejít bez pána.*“ [Tamtéž: 84]. Vůdcové jsou zpravidla muži činu i myšlenky. Vůdcové působí na dav prostřednictvím tvrzení,

opakování a nákazy. Na dav působí čisté a prosté tvrzení bez uvažování a bez důkazů. Tvrzení nabývá vlivu neustálým opakováním, pokud možno těmi samými slovy. A pokud je tvrzení často opakováno, vznikne myšlenkový proud a začne působit mechanismus nákazy (mechanismus nákazy může působit i na dálku). [Tamtéž: 84, 89 - 91]. Le Bon přiznává, že existují jak davy zločinné, tak i davy ctnostné a hrdinské. [Tamtéž: 10].

Le Bonova koncepce davu byla často kritizována. Podle Petruska Le Bon pojímá dav příliš široce, až tak, že všechny formy lidského seskupování Le Bon považuje za dav. [Velký 1996: 167]. Podle Řezáče není pojetí davu Le Bona důsledné a často se kryje s pojmem skupina, ale na druhou stranu dobře popisuje vnitřní mechanismy fungování davu. [Řezáč 1998: 188]. Nakonečný se domnívá, že Le Bon opomenul ve svém díle podrobnější analýzu iniciativ, které vedou dav k akci. [Nakonečný 1999: 246]. Čermák vyčítá Le Bonovi, že jeho popis je jednostranný. Le Bon podle Čermáka popisuje chování davu tak, aby ostatní vůdci byli schopni účinněji využít davových fenoménů ve svůj prospěch. [Čermák 1999: 82]. Podle Freuda nepřináší ani jedno tvrzení Le Bona nic nového. Le Bonovu tezi o kolektivním poklesu intelektu a tezi o vystupňování afektivity v mase zformuloval již před Le Bonem Sighele. Podle Freuda je možné u Le Bona v podstatě považovat za jeho vlastní aspekty zřetele k nevědomí a porovnání s duševním životem primitiva, ale i ty už byli často probírané předtím. [Freud 1996: 25 - překlad autorky]. Dnes se proto užívá jiných klasifikací, charakteristik davu.

Le Bonovo dílo mělo vliv na S. Freuda, který ve své knize Psychologie masy a analýza Já spatřuje podstatu kolektivní duše v psychických vazbách ovlivněných libidem, v níž je jednotlivec vázán na vůdce. Podle Freuda se Le Bon domnívá, že rysy, které jedinci získali, jako individua se v mase střetávají a tím mizí jejich osobnost. Freud ale tvrdí, že dochází k odbourání, oslabení psychické nadstavby, která se u jednotlivců rozvinula různě a že se odhaluje nevědomí, které má u všech stejný základ. Jednotlivec podle Freuda se v mase ocitá v podmínkách, které mu dovolují vytěsnění jeho nevědomých pudových pohnutek. [Tamtéž: 13, 15 - překlad autorky]. Podle Freuda je možné, že pokud budeme nákazu v davu chápat jako působení jednotlivých členů masy na sebe navzájem, pak sugesce, která je

srovnatelná s hypnotickým ovlivněním, poukazuje na jiný zdroj. Podle Freuda Le Bon tento zdroj, osobu, která pro masu nahrazuje hypnotizéra, ve svém díle neuvádí. Freud však přiznává, že Le Bon rozlišuje mezi vlivem a nakažlivým účinkem, kterým jednotlivci působí na sebe navzájem a který sugesce zesiluje. [Tamtéž: 17 - 18 - překlad autorky]. U jednotlivce v mase dochází často k přeměně duševní činnosti. Freud pro tuto přeměnu hledá psychologické vysvětlení, protože podle něj nestačí na vysvětlení racionální důvody, jako je sugesce. Podle Freuda nákaze, nápodobě podléháme, protože na nás působí sugestivní vliv masy. Podle Freuda je tak sugesce neredukovatelným prafenoménem, základní skutečnost lidského duševního života. Freud se pokoušel použít na objasnění psychologie masy pojem libido. Libidem označujeme energii chápanou jako kvantitativní veličinu, energii takových pudů, které se týkají všeho, co se dá zahrnout pod pojem láska. Freud předpokládá, že vztah lásky (citové vazby) tvoří podstatu duše masy na základě toho, že masa je zřejmě udržovaná pohromadě nějakou silou (erosem, který vše ve světě sjednocuje) a toho, že jednotlivec se v mase vzdává své osobnosti a podává se sugesci jiných, protože v něm existuje potřeba být s nimi ve shodě než v protikladu. Vzájemná vazba jednotlivců v mase má povahu identifikace na základě společného afektivního postoje. Společným rysem je vazba na vůdce. [Freud 1996: 33 - 38, 59 - překlad autorky].

S. Moscovici analyzoval Freudovu a Le Bonovu charakteristiku davu. Moscovici se přiklání k teorii přeměny člověka v davu prostřednictvím sugesce, ke snížení intelektových schopností, zintenzivnění emocionálních reakcí, podněcování osobního prospěchu. [Výrost, Slamněník 2008: 360].

Alternativní teorií k Le Bonově teorii je sebeaktualizace autorů Turnera, Hogga, Oakesa, Reichera a Wetherella. Podle teorie sebeaktualizace může pro členy davů být významnější jejich již existující vědomí, že patří do určité kategorie (např. studenti, dělníci, důchodci atd.). Jedinec, který se vymezuje jako člen nějaké určité sociální kategorie, je připraven pro chování v davu. Jedinčova identifikace se sociální skupinou ho v davu vede k hledání způsobu, jak se stát konformním s přesvědčeními své skupiny. Podobě vysvětluje chování davu ve své teorii zesilování norem Rabbie.

Pokud aktivní jedinci osloví již existující normy, které sdílí většina členů davu, pak dojde k jejich oživení, zvýraznění a k transformaci do chování. [Čermák 1999: 83].

Podle E. A. Rosse k masovému ovlivnění veřejnosti sugestivně působícími podněty není nutný vzájemný fyzický kontakt (podněty mohou být šířeny masovými sdělovacími prostředky). Ross tvrdí, že dav a veřejnost jsou rozdílné v účincích mentální a emocionální komunikace. Prostředky vyjadřující v davu emoce jsou účinnější, v rozptýlených skupinách nemají emoce takovou sílu. Ross charakterizuje dav jako pomíjivý, nestabilní, lehkověrný, iracionální, prostomyslný, nemorální. Podle D. E. Martina z pohledu psychologie nelze dav definovat jako skupinu lidí, ale vznikem zvláštního stavu v této skupině (tzv. davovou myslí). City a ideje lidí v davu mají stejný směr, mizí individuální vědomí a utváří se kolektivní mysl. Díky velkému počtu získává jedinec v davu pocit neporazitelné síly. Na jedince v davu působí nákaza, napodobení a hypnotizující předměty. Martin stejně jako jiní autoři pokládá úpadek intelektuálních schopností, ztrátu morální odpovědnosti, impulzivitu, důvěřivost, nadsazování, intoleranci, poslušnost k vůdcům davu, přecitlivělost za důsledek působení davu. Podle Martina může být dav dočasný i trvalý. W. McDougall uvádí mezi základními reflexy (instinkty), které determinují sociální aktivity člověka mimo jiné i instinkt stádovosti, jehož projevem je houfování a družnost. Instinkt stádovosti McDougall považuje za zdroj proměny osobnosti za určitých vnějších podmínek v příslušníka davu. [Mikšík 2005: 33 - 37].

Davem, respektive masou se zabýval také E. Canetti. Jeho kniha je souhrnem pocitů a dojmů z davu než odborně pojatá charakteristika davu. Jeho poznatky není možné použít pro poznání zákonitostí hromadného chování, přesto je možné z jeho výkladu pochopit podstatu davu. Podle Canetiho masa velice ráda ničí, má potřebu expanze. Má neustálou potřebu pronásledování nepřítele. [Canetti 1994: 14, 16, 18]. Má potřebu růstu, pro který nejsou dány žádné přirozené hranice. Uvnitř masy vládne rovnost, kterou nikdy nezpochybňuje a která je absolutní. Masa se stále chce zhušťovat, potřebuje směr, který zesiluje pocit rovnosti. Canetti dělí masu podle jejího růstu na uzavřenou a otevřenou, ale také podle její hustoty a rovnosti v ní na rytmickou a stagnující. Stagnující masa je zaměřená na vybití, ale snaží se ho oddálit, aby se na něj připravila. U rytmické masy dochází od počátku k souběhu nahuštění a

rovnosti, na rozdíl od stagnující masy, kde proces začíná nahuštěním a rovnost je až cílem masy. Dále dělí masu ve vztahu na druh cíle na pomalou (např. masy poutníků atd.) a rychlou (např. politická masa, sportovní, válečná atd.). [Tamtéž: 26 - 27]. Otevřená masa může růst donekonečna. Uzavřená masa se zaměřuje na trvání, nápadné jsou na ní hranice. Podle Canetiho je nejdůležitějším procesem odehrávajícím se v mase vybití, které ji utváří, je to okamžik, kdy se všichni začínají cítit stejní a zbavují se svých odlišností. [Tamtéž: 11 - 12]. Canetti klasifikoval masu podle určujícího afektu na 5 druhů, a to štvoucí, prchající, zákazovou, obracející se a slavnostní. [Tamtéž: 47 - 48]. Canetti se zabýval také masovými symboly. Masovými symboly myslí jednotky, které se neskládají z lidí, a přesto je vnímáme jako masy. Masovými symboly jsou obilí, les, déšť, písek, moře a oheň. Každý z nich obsahuje podstatné vlastnosti masy, připomíná masu a symbolicky ji zastupuje v mýtu, snu, mluvě a písni. [Tamtéž: 80].

Dalším, kdo se zmiňuje o davu, respektive mase je G. Jung. Jung se zmiňuje o mase jen okrajově. Podle Junga se u člověka nevědomě snižuje morální a intelektuální úroveň v mase. Masa je anonymní a nezodpovědná. [Jung 1995: 125, 131].

3.1.2.2. Dělení davu

Stejně jako existuje více teorií davu, existuje i více dělení davu. První dělení davu zformuloval G. Le Bon. Jeho dělení davu je jednoduché a nepříliš podrobné. Le Bon opírá své dělení davu o povahu jedinců v davu, kteří mají buď různé zaměstnání a vzdělání, nebo pocházejí ze stejného prostředí a mají stejné i vzdělání a zaměstnání. Na rozdíl od Le Bona dělí E. W. Brown dav podle jeho aktivity. Brownovo dělení je už propracovanější než Le Bonovo. K. Davis dělí dav podle jeho vzniku, zda vznikl nepředvídatelně, neplánovaně nebo plánovaně. Dalším kritériem dělení davu je jeho legalita. Na rozdíl od dvou předchozích autorů ještě přidává Davis do dělení davu jednu formu, a to nezákonný dav, který se liší od nahodile strukturovaného a sociálně strukturovaného davu svojí nelegálností. Postupně se od

Le Bona, přes Browna až k Davisovi dělení davu zpřesňuje a rozšiřuje o nové formy a nová dělení.

Le Bon svoje dělení davu napsal na konci 19. st., když probíhala Francouzská revoluce. Na konci 19. st. nebyl dav natolik rozšířený a mocný, proto se zřejmě Le Bon omezil na jednoduché dělení. Svoboda projevu a shromažďování byla často potlačována panstvem a proto neměl dav moc prostoru pro rozvoj. Další dvě dělení podle Browna a Davise jsou z 20. st., kdy se již svoboda projevu a shromažďování stává základním kamenem demokratických států a proto nabývá na významu i dav, který se rozvíjí v různé formy, ale také se stává násilnějším a větším problémem pro společnost.

Tab. 2. Srovnání dělení davu podle Le Bona, Browna a Davise.

Le Bonovo dělení davu		Brownovo dělení davu		Davisovo dělení davu	
<i>různorodý</i>	anonymní	<i>aktivní</i>	útočný	<i>nahodile strukturovaný (náhodný)</i>	divácký
			únikový (panický)		panický
	neanonymní		získávací		znepříjemňující (obtěžující)
			výrazový (expresivní)		
<i>stejnorodý</i>	sekty	<i>pasivní</i>	posluchačstvo	<i>sociálně strukturovaný</i>	posluchačstvo
	kasty				plánovaný
	třídy				expresivní
<i>nedělí</i>		<i>nedělí</i>		<i>nezákonný</i>	aktivní
					expresivní
					amorální

[Le Bon 1994: 114, Velký 1996: 167 - 168, Petrušek 1992: 57 - 58].

Podle Le Bona se různorodý dav skládá z libovolného počtu jedinců bez ohledu na jejich zaměstnání a vzdělání. Le Bon řadí mezi anonymní dav např. pouliční dav a mezi neanonymní dav např. poroty, parlamenty. Anonymní dav na rozdíl od neanonymního necítí odpovědnost. [Le Bon 1994: 114, 116]. Dnes se používá jiné klasifikace davu než, kterou navrhl Le Bon. Nejznámější je klasifikace

od Browna. Většina koncepcí odlišuje dav a publikum jako dva specifické agregáty, ale Brown pokládá publikum za formu davu pasivního. Do útočného davu řadí Brown lynčující, bourbonský, teorizující dav a vzpoury. Únikový dav může být organizovaný nebo neorganizovaný. Demonstrace řadí do davu výrazového. Posluchačstvo dělí na příležitostné, záměrné, k rekreaci a k poučení. [Velký 1996: 167 - 168]. Davis myslí sociálně strukturovaným davem osoby spojené společným místem a soustředěné ke stejnému zájmu. Sociálně strukturovaný dav je sociálně legalizovaný, uznávaný. Plánovaný expresivní dav (např. povolená demonstrace nebo manifestace) vyjadřuje určité emoce, které jsou sociálně uznané, společensky uznaný je i jejich způsob projevu. V náhodném davu jsou lidé podle Davise spojeni stejným místem a zájmem, ale dav vznikl nepředvídatelně, neplánovaně. Znepříjemňující (obtěžující) dav je seskupením osob, které chtějí jako individua dosáhnout téhož cíle. Nezákonný dav (např. rebelující dav, nepovolená demonstrace, lynčující nebo loupící dav) je podle Davise dav projevující chování, které je v rozporu se zákonem (je nezákonný od počátku, samotný motiv je nezákonný). Podle Davise patří mezi posluchačstvo např. sportovní diváci. Mezi amorální dav patří např. skupiny požívačů drog, velké opilecké výtržnosti. [Petrušek 1992: 57 - 58]. Le Bonovo dělení davu je příliš jednoduché, proto se dále použije dělení davu podle Browna a podle Davise. Dav na ulici může mít mnoho podob, může být útočný, únikový, expresivní, nezákonný atd.

3.1.2.3. Práce s davem

S davem může pracovat jak jeho vůdce a různí manipulátoři, tak i lidé, kteří mají za úkol zmírnit působení násilného davu nebo ho úplně eliminovat. Všichni tito lidé mohou s davem manipulovat, ovlivňovat ho, udávat mu směr, utvářet jeho chování na ulici.

Problém davového chování na ulici v násilné podobě je nutné řešit (eliminovat ho, zmírnit jeho důsledky). Násilnosti vyvolané davem na ulici se netýkají jen jeho členů, ale i lidí kolem, kteří nemají s idejemi a názory davu nic

společného. Důsledky davového chování jsou mnohdy velmi závažné, jedná-li se zejména o úmrtí. Důsledky davového chování by se dali dělit:

finanční

- **škody na majetku**
 - soukromý, veřejný majetek
 - náklady na odstranění škod
- **prostředky vynaložené na preventivní opatření**
 - omezení dopravy, obchodů, MHD atd.

zdravotní

- **škody na zdraví**
 - podle účastníků davu
 - účastník davu
 - policejní a pořádkové složky
 - přihlížející
 - podle škody
 - lehká fyzická újma (odřeniny, natržené obočí atd.)
 - střední fyzická újma (zlomeniny, popáleniny atd.)
 - těžká fyzická újma (smrt, kóma atd.)
- **škody na psychice**
 - podle účastníků davu
 - účastník davu
 - policejní a pořádkové složky
 - přihlížející
 - obavy o bezpečnost
 - stres

U protestujícího davu se musí požadavky formulovat tvrdě, razantně a bez ohledu na jejich splnitelnost. [Reichel 2004: 97]. Iničiátoři davu by měli použít „(...) *krátkých výzev a hesel, burčujících obrazů a citových ataků, vhodná jsou ač logicky neodpovídající, ale o to působivější podněcující přirovnání, dramaticky vyhocené*

povely formulovat jeho cíl (obraz společného nepřítele). Důležitým spouštěcím mechanismem agresivního chování se stává první, příkladná akce (první rozbitý výklad, první kámen vržený proti policii, první týraná oběť apod.), která slouží jako inspirace pro davovou nápodobu, jako první článek řetězové reakce davu. Obvykle ji provádí jádro, utvořené kolem nejaktivnějších jedinců, iniciátorů.“ [Tamtéž: 98].

Organizátoři musí počítat s tím, že pokud nedokážou ovlivnit a řídit to, jaké osoby se k davu přidávají, že povaha davu se může změnit. Eliminovat působení davu na ulici se snaží většinou výkonné složky zastupující zájmy oficiálních mocenských struktur (např. policie), proti kterým je chování davu většinou naměřeno. Tyto složky mají za úkol zabránit materiálním škodám a dokonce i ztrátám na životě při davovém chování. Principy eliminace davu vycházejí ze skutečnosti, že postoje v davu a bezprostřední vliv davu na chování jedince jsou přechodné a zanikají s davem. Existují dvě strategie eliminace davu. První strategií je nenásilné řešení, a to dovést dav k tomu, aby se rozpustil sám. Druhou strategií je násilné rozpuštění davu za pomoci represí. K tomu, aby se rozpustil dav sám, může dojít, pokud se do davu dokážou vnést jiné pocity a poznatky, než vedly k jeho utvoření. [Tamtéž: 95, 98 - 99]. „Tradičně užívaným mechanismem je zaměřit jeho emoci (pobouření, nenávisť, strach apod.) na jiné než původní cíle. (Tímto způsobem např. středověký panovník pacifikoval nespokojený, hladovějící městský dav, když jej pobídl k protižidovskému pogromu). Důležitým se dále ukazuje **zbatvit dav aktivity**, zahradit mu další cestu, zastavit jej, izolovat, což bývá snazší především u davu výrazového. Následuje co nejdříve zcela nečinné vyčkávání, čímž se davový emoční potenciál snižuje. Pokud to podmínky umožňují, účinně lze využívat momentální nepřízně počasí (déšť, zima) či narůstání tlaku přirozených osobních potřeb účastníků (hlad, žízeň, spánek, vyměšování aj.), případně v nich vyvolat pocity nepatřičnosti, trapnosti, směšnosti apod. Pokud jsou tak vyvolány nové emoce, vazby spojující dav zvolna zanikají.“ [Tamtéž: 99].

Násilná strategie se používá zvláště proti agresivním davům a výrazovým davům. Nové emoce u davu jsou vyvolávány pomocí represí. Represe jsou tvrdé, vyvolávají strach, vedou jedince k útěku a tím postupně rozpouští dav. [Tamtéž: 99]. „Jemnější prostředky představují jezdcí na koních, kropení davu (zvláště za chladného počasí), zatýkání aktivních příslušníků davu atd. Důraznějšími

způsoby potom jsou užití vodních děl, případně též se značujícím barvivem, slzný plyn, obušky, masivní zatýkání, mobilní vojenská technika, střelba gumovými projektily apod.“ [Tamtéž: 99]. Pro eliminaci davu je důležité se zaměřit na jeho jádro, které se nejčastěji nalézá v čele průvodu. Jádro patří u agresivního davu k nejaktivnějším, nejuťočivějším členům davu. U každého davu se utváří určitá sféra sympatizantů a zvědavců. Tato sféra po prvních represích dav opouští. Akční potenciál davu se zmenšuje jeho dělením na menší díly (např. jádro je izolováno, část davu se vpustí do určitých míst a pak jsou přístupové cesty k tomuto místu zataraseny např. těžkou technikou atd.). Tyto menší díly se pak buď samy rozpadají, nebo jsou přinuceny k rozpadu výše zmiňovanými technikami. [Tamtéž: 99 - 100].

Dnešní technika může napomáhat jak eliminaci davu (např. vodní děla), tak ale i k jejich lepší koordinaci. Technické vymoženosti mohou davu dokonce poskytnout i výhodu. Jedním z příkladů můžou být mobilní telefony. SMS zprávy se používají pro svolávání davu a jeho kooperaci. Dalším příkladem je použití laseru (viz níže). Proto by se podle Earlse měla změnit povaha a četnost interakcí, zastavení shromažďování davů a to pomocí podchycení SMS zpráv a vystopování jejich odesílatelů. Dále by se měl dav rozptýlit co nejrychleji. [Earls 2008: 102].

4. Projevy davového (kolektivního) chování na ulici

Lidé vyhledávají situace, které je svádí dohromady, aby uvolnili a prožili situační napětí. Lidé na tyto akce přicházejí jednotlivě, ale s podobným zaměřením, orientací na shodný prožitek. [Mikšík 2005: 113].

Níže jsou uvedeny příklady davového chování na ulici, které způsobují problémy, a proto je nutné se jimi zabývat. Existují také další podoby davového chování na ulici (např. „čumilové“ nebo vítací, oslavné davy), ale ty nejsou podstatné z pohledu násilí a problémového chování pro společnost, protože sice můžou pomocí nějakého impulsu přerůst v násilné střety, ale to se stává málo kdy.

4.1. Demontrace

Demontrace je způsob, kterým účastníci veřejně a společně vyjadřují své názory, cíle, požadavky nebo zájmy. Demontrace může nabývat různých podob (např. pochod, streetparty). Všechny tyto podoby vytvářejí předpoklady pro přechod skupinového chování v chování davové neboli kolektivní (např. díky změně, jakou je neadekvátnímu zásahu policie). [Mikšík 2005: 182]. E. W. Brown řadí demontrace do aktivního davu výrazového (expresivního). K. Davis dělí demontrace na povolené a nepovolené. Podle Davisova dělení povolené demontrace spadají do davu sociálně strukturovaného, plánovaného expresivního davu. Nepovolené demontrace spadají do nezákonného davu, aktivního expresivního davu (viz výše).

Demonstranti jednájí koordinovaně, vykazují společné zásady a rysy, často se navzájem znají, fungují v rámci vnitřní stratifikace skupiny, podléhají vedení a struktuře organizace. Každý z členů vykazuje ve svém jednání konformitu vůči skupině. U náhodného shromáždění osob je pojí často pouze idea demontrace a teprve změna vnějších podmínek může působit jak homogenizační činitel. U lidí, kteří neztratili racionální uvažování, dochází, pokud se nedají strhnout k následování, ke zkratkovitému chování, nejčastěji útěku, který je vedený principy sugesce, náказы a následovnictví. Také se může rozvinout agresivní reakce jako důsledek

bezvýchodné situace (např. pokud postupujícím demonstrantům bránili v dalším postupu bariéry a zároveň byli obstoupeni policejním doprovodem bez možnosti úniku). Pak se začne šířit mezi demonstranty úzkost, která může eskalovat v násilí vůči jeho původci. Pro člověka je také problematické opustit demonstraci, zvrhne-li se v agresi. Pro soudružnost demonstrující skupiny je podstatné nakolik jedinci ctí příslušnost k sociálnímu souboru a jak dalece jeho osud spojují se svým. Kromě záměrné agrese se ještě v davovém chování projevuje sekundární agrese. Motivem sekundární agrese není agrese samotná, ale agrese projevující se rabováním. Sekundární agrese spočívá v možnosti některých lidí se obohatit s využitím anonymity, která v davu nastává. Takoví lidé nemají s idejemi demonstrace nic společného. [Tamtéž: 183 - 185]. Demonstrace vyvolávají násilí v podobě přerušovaných vyjednávání. Složení demonstrujících může být různé. Někdy demonstranti ke skupině, již reprezentují, patří (např. dělníci, ženy, obyvatelé obce atd.), jindy se demonstranti shromažďují jménem někoho jiného, než jejich skupina zahrnuje (např. otroků, nenarozených dětí, zvířat, stromů atd.). [Tilly 2006: 197 - 198].

Za zvládnutí demonstrací mají odpovědnost policejní složky. Policie používá řadu prostředků k zvládnutí, eliminaci demonstrací. Dřív policejní síly organizátorům hrozily, hlídaly je a tajně sledovaly a infiltrovaly mezi ně, vyjednávaly s nimi. [Tamtéž: 202]. „*Vyplývalo z toho několik důsledků:*

- *Police a organizátoři začali vyjednávat o itinerářích a formách jednání jak před demonstracemi, tak během nich.*
- *Meze začali itinerářům a jednání vnucovat i sami vůdcové demonstrací.*
- *Násilí, které se v průběhu demonstrací vyskytovalo, se začalo stále častěji odvíjet ze střetů mezi policií a demonstranty spíše než z přímých konfrontací mezi demonstranty a veřejnými představiteli, nepřáteli odpůrci nebo jinými represivními silami.*
- *Násilí spojené s demonstracemi se rozdělilo na ústřední zápas demonstrantů s policií v hlavním poli shromáždění a periferní útoky prováděné odpadlickými frakcemi, oportunisty a rozptylujícími se účastníky.*
- *Přesněji řečeno, kolektivní násilí se při demonstracích objevovalo nejčastěji za dvou okolností: a) když policie zahradila přístup k symbolicky důležitým osobám*

nebo objektům a demonstranti se pokusili její bariéru prolomit; nebo b) když podskupiny účastníků na okrajích nebo koncích demonstrací zaútočily na symbolicky důležité osoby, objekty nebo majetek.

- Preventivní opatření, jako například zákaz shromažďování nebo předběžná zadržení, omezila četnost výskytu a rozsah demonstrací, na druhé straně ale zvýšila pravděpodobnost násilných střetů mezi policií a skalními aktivisty.

- Když se k demonstraci uchýlili sami policisté (což bývalo poté, co se organizovali jako pracující, častější), toto jejich vyjádření požadavků představovalo vážnou politickou hrozbu, nezřídka přimělo veřejné orgány k přijetí mimořádných opatření, včetně povolání pravidelného vojska, a často vyvolalo násilí mezi demonstranty a těmi, kdo měli za úkol udržet je v mezích.“ [Tamtéž: 202].

4.1.1. Příklad demonstrace: Řecko

Velká demonstrace se odehrála v Řecku v prosinci 2008. Demonstrace byla rozsáhlá a její důsledky pociťují v Řecku ještě dnes. Spouštěcím mechanismem byl incident v Řeckých Athénách z 6. prosince 2008, kdy zastřelili policisté mladíka při pokusu o jeho zadržení. Podle svědků policisté stříleli přímo na mladíka a šlo o vraždu, ale jeden ze střílejících policistů tvrdí, že vystřelil jen varovné výstřely do vzduchu a kulka se poté musela odrazit (později byla jeho verze potvrzená odborníky). Dva policisté byli za střelbu zatčeni. [Štefan 2008b].

Obr. 1. Pouliční nepokoje v Řecku.

Reuters. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A081212_185114_zahranicni_stf&strana=1&r=zahranicni&foto=STF27b8ba_MDF15986.JPG&

Lidé v Řecku již dlouhodobě byli nespokojeni s vládou a jejími reformami a tento incident posloužil jako spouštěcí faktor. Zapůsobil zde zřejmě i mechanismus nepravdivého tvrzení, protože svědkové střelby tvrdili, že policisté stříleli cíleně na mladíka, a až další vyšetřování potvrdilo, že střela byla odražená. Potvrzení odborníků, že střela byla odražená, již nebylo schopno jako reálný a pravdivý důkaz zastavit protestování a dav na ulici, protože dav se řídí prudkými city a není schopen pojmout pravdivá tvrzení. Také zde mohlo sehrát svou roli, že tvrzení přišlo od odborníků, kteří se lidem v davu zdáli být „spolčení s vládou“ a měli tudíž hájit její zájmy.

Po incidentu vypukli nepokoje zejména v athénské čtvrti Exarchia, ale rozšířili se i do Soluně, několika dalších měst v severní části Řecka a na ostrovy Krétu a Korfu. Nepokoje dokonce opustili hranice Řecka (např. se protestovalo na

ambasádě v Berlíně a Londýně, ale mnohem poklidněji než v samotném Řecku). [Štefan, Raušová, Reuters: 2008]. Zřejmě díky médiím bylo možné, aby se tak rychle rozšířili nepokoje i mimo Athény a dokonce za hranice země. Díky médiím nemusí být dav shromážděný na stejném místě. Stačí, aby dav sdílel stejné ideje, přesvědčení a prostředníkem tohoto sdílení mu budou média.

Demonstranti házeli zápalné láhve a kameny na policejní auta, ničili městský mobiliář, zapalovali telefonní budky, obchody a banky, vypalovali domy, rozbíjeli výlohy, útočili na příslušníky policie, zapalovali a ničili zaparkovaná auta. Postupem času začali demonstranti i rabovat obchody v centru Athén. Účastníci demonstrace byli často maskováni. Davy vykřikovali hesla: vrazi v uniformě atd. Policie nasadila na zvládnutí situace těžkooděnce, vrtulníky, používala pro rozehnání davu slzný plyn. Mnoho z demonstrantů se zabarikádovalo v univerzitních objektech, na jejichž půdě nemá podle zákona řecká policie přístup. [Kratochvíl, Němcová, Reuters: 2008].

Obr. 2. Boje mezi demonstranty a příslušníky pořádkových sil.

Reuters. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A081207_081138_zahranicni_klu&strana=1&r=zahranicni&foto=ABR279bff_MDF10358.JPG&

Konflikty s policií a násilnosti byli zřejmě důsledkem toho, že lidé se domnívali, že násilná konfrontace je legitimní a že jsou porušována pravidla sociální praxe (zastřelení mladíka). Maskování, skrývání totožnosti a velký počet lidí demonstrantům dodává pocit nepostižitelnosti. Působí tu mechanismy deindividualizace a anonymity. Demonstranti ničí vše co jim přijde do cesty, ať to má něco společného s původním podnětem, tedy policií nebo ne. Agrese stoupá a je třeba ji vybit, hledá se obětní beránek. Někteří lidé demonstrací využívají k sekundární agresi, kdy rabují obchody a obohacují se, skrytí v anonymitě davu. Lidé v davu jsou pod vlivem sugesce, když se z davu ozývají různá hesla.

Obr. 3. Dům a auta v Athénách, které zapálili demonstranti.

Reuters. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A081207_081138_zahranicni_klu&strana=1&r=zahranicni&foto=KLU279a9f_MDF10046.JPG&

Obr. 4. Někteří demonstranti byli maskovaní a házeli vším (hlavně dlažebními kostkami).

Reuters. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A081208_111754_zahranicni_stf&strana=1&r=zahranicni&foto=STF27a1fc_MDF11504.JPG&

Policie se snažila demonstrace rozpustit a rozehnat demonstranty, snažila se chránit lidi, kteří se demonstrantům připletli do cesty, když rabovali, podpalovali atd. K rozehnání demonstrantů používala slzný plyn, k monitorování situace používala vrtulníky, které hlásili pozice demonstrantů. Těžkooděnci měli za úkol nepustit demonstranty dál. Ideje a názory demonstrujících se pomalu změnili. Původně demonstranti vyšli do ulic na protest proti zásahu policie, ale postupem času demonstranti začali žádat rezignaci vlády kvůli špatným reformám. Změnil se cíl davu. Další protesty podle pozorovatelů budou již více politicky motivované. Lidi do ulic totiž svolali i opoziční komunisté a socialisté, kteří chtějí vyjádřit nesouhlas s politikou konzervativní vlády. [Štefan, Raušová, Reuters: 2008]. Protestující také vnikli do veřejnoprávní televize a vynutili si krátké přerušování vysílání. [Štefan, Reuters: 2008].

Demonstranti přišli s novinkou. Při boji s pořádkovými jednotkami používají laser. Demonstranti laser používají, aby policisty oslepili a zároveň dobře zamířili na cíl, na který chtějí házet kameny a zápalné lahve. Policistům tak značně znesnadňují noční zásahy proti nim. [Štefan: 2008a]. Používání laseru jako nové zbraně vypovídá o složení demonstrujících, kteří byli převážně z technické univerzity.

Obr. 5. Demonstranti používají laser.

Reuters. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A081215_163410_zahranicni_stf&strana=1&r=zahranicni&foto=STF27c8f3_MDF17670.JPG&

Vláda se pokusila ukončit násilí, ministr vnitra nabídl svoji rezignaci a policie se omluvila rodině zastřeleného mladíka. [Štefan: 2008b]. Po jedenácti dnech protestů se teprve situace začala uklidňovat, ale následky demonstrací přetrvávají dodnes. Ani dnes není situace v Řecku zcela klidná.

4.2. Davové chování při sportovních utkáních

V posledních letech se rozmáhá násilí i na sportovních utkáních (hlavně fotbalových a hokejových) a následně mimo stadióny v ulicích. Chování fanoušků je ovlivňováno přítomností ostatních a uplatňují se zde zákony davového chování.

Obr. 6. Výtržnosti fanoušků Sparty při utkání s Olomoucí.

Libor Teichman, MF DNES. Zdroj:

http://fotbal.idnes.cz/foto.asp?c=A090219_150213_fotbal_min&strana=1&r=fotbal&foto=MIN294e14_184550_317876.jpg&

Fanouškové využívají sportovních střetnutí jako situačních pozadí k uvolňování svých agresivních tendencí. [Mikšík 2005: 185]. „Využívají toho, že jsou schovaní v anonymitě společných prožitků a projevů s ostatními příznivci (účastníky sportovní akce) - a to mnohdy ještě před vlastním zápasem (a často bez ohledu na výsledek i po něm, na oslavu vítězství či odreagování pocitu zklamání), již při nástupu do dopravních prostředků (kde se spojuje s ostatními potenciálními účastníky a posiluje svou agresivitu), či živelného nebo organizovaného pěšího přesunu (s vlajkonoši apod.) na místo střetnutí.“ [Tamtéž: 185].

Obr. 7. Fanouškové Baníku při cestě na odjezdu z Prahy po zápase.

Josef Vostárek, MF DNES. Zdroj:

http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?c=A090309_114901_krimi_js&strana=2&r=krimi&foto=JTE29a317_214045_967377.jpg&

S násilnostmi se setkáváme především u fotbalu a hokeje. Obě hry totiž nekladou velké nároky na odborné znalosti (jasná pravidla hry, které zná každý). Hry útočí na divákovi emoce agresivity (podívaná je naplněna fyzickým střetáváním soupeřů, jsou to moderní gladiátoři), sled situací na hřišti je dynamický (střídají se zážitky euforie, obav a zklamání, zesilované reakcí ostatních i hráči). Polarizace na hřišti se promítá do polarizace publika na protiklad „my“ a „oni“. Složení diváků je taky jedním z faktorů, proč se vyskytují násilnosti zrovna u těchto dvou her. Diváci

chodí na utkání, protože hra díky napětí plynoucího z momentu rizika a náhody, který se promítá do výsledku, dává volný průchod svému nadšení, zklamání, postoji k hráčům, rozhodčím. Zájem diváků přitahuje dramatičnost zápasu, otevřenost výsledku, dynamika zápasu. Některé skupiny lidí přicházejí na stadión odreagovat se, a v případě nepříznivého průběhu hledat viníka, vyvolat konflikt. Na stadiónech se uplatňuje vědomí a princip sounáležitosti, soudružnosti mezi fanoušky stejného týmu. Reakce diváka jsou ovlivňovány subjektivním emočním prožitkem, ztotožněním se a nápodobou chování sportovců (divák družstva, kterému se nedaří je náchylnější k napodobování agresivních projevů hráčů), mechanismem sociálních norem a jednání v hledišti (různé sporty si v průběhu vývoje vytvořily normy platné pro chování diváka v hledišti), obecným psychickým stavem či založením daného jedince ústícím do vyhledávání příležitostí ke spontánnímu a beztrestnému uvolňování vnitřních tenzí do agresivity vůči okolí. [Tamtéž: 185 - 187].

Smith tvrdí, že chuligánství souvisí s tzv. fotbalovou sobotou. Na určitém místě a v určitém čase se snižuje společenská kontrola nad chováním jedince a vzniká čas vyhledávání vzrušení a uvolňování emocí. Taylor tvrdí, že vytvoření chuligánské subkultury souvisí se sociální situací mladých lidí. Slepíčka poukazuje, že výtržnosti jsou doménou lidí agresivního založení, kteří chtějí využít stadión k projevům, které by jinde nebyly tolerovány. Někteří sportovní psychologové mají za to, že agresivita v chování diváka se projevuje jako důsledek nezvládané emocionality, interpersonálních konfliktů nebo frustračních stavů. Divák sportovního utkání často prožívá frustraci z neúspěchu týmu, a pokud hranice frustrační tolerance jedince je překročena, pak divák pociťuje vztek či strach, vztek pak vede ke zvýšení agresivity. Divák ztrácí rozumovou kontrolu nad svým chováním. [Tamtéž: 187 - 188].

Agrese diváka se projevuje v několika krocích. Projevuje se ve vnitřní psychické rozladěnosti (zvládaný vnitřní vztek); v uvolněné agresivitě (např. slovní napadání okolních lidí, rozhodčího, hráčů); uvolňováním nahromaděné psychické tenze do reakcí destruktivní povahy (např. rozbíjení předmětů, ničením zařízení) a nakonec v brachiální reakci, přímém fyzickém napadávání (např. napadání diváků, rozhodčích, pořadatelů i sportovců). Divácké výtržnosti se nejčastěji vyskytují při

vstupu (snaha dostat se zadarmo na utkání), v situacích vedoucích k porážce družstva (např. při rozhodnutí rozhodčího), při vítězství (euforická nálada, radost), při pochodech městem po skončení zápasu (na výsledku nezáleží), při střetu dvou skupin (vyjádření nenávisti). Intenzivní prožívání vývoje střetnutí je uvolňováno ve formách psychické náказы shodného emočního vyladění (agrese) a náhlé hromadné zachování se vyvolané extrémním psychickým stresem (katastrofická situace). [Tamtéž: 188 - 191].

Toto chování je samo o sobě problémové a proto je dobré mu předcházet. Předcházet můžeme technickými opatřeními, odreagování psychických tenzí hudebními nahrávkami (např. v době pauzy), stylizováním hlasatele do role vůdce publika a spolutvůrce atmosféry, účelně zvolenými rozhlasovými relacemi na stadionu s využitím autority hráčů a trenérů, výběrem se spolehlivou činností pořadatelů strážců pořádku. [Tamtéž: 191].

4.2.1. Příklad davového chování na ulici: články dvou chuligánů

Na internetových stránkách českých chuligánů popisují sami chuligáni svá střetnutí na ulici.

Slávia vs. Teplice:

„(...) se opět scházíme s pocitem, že Slávisti budou očekávat, že na ně čekáme. Plánovaná partyzánka padá a probíhá telefonický kontakt, který slibuje za hodinu střet na Smíchově. Kolem hospody, kde sedíme projíždí auto se slávisty a mávají na nás, takže o nás ví a střet je jistě na 100%.

Po asi třičtvrtě hodiny navigujeme slávisty na Smíchov. Dohoda klapě. Jaké je ale překvapení, když se kousek od hospody zjevuje opticky dobře vypadající, starší banda 22? SKS. Vycházíme z hospody a jdeme alespoň do „postraní,, ulice, aby jsme se nebili na hlavní třídě. Už v tu chvíli tam stojí 2 měšťáci a jsou slyšet i hlasy, že před policajty ne, ale rozjetej vlak se nedá zastavit a 25 Spartánů jde pomalu vstříc soupeři. Chvilkové váhání a tvrdý boj propuká na plno. Nikdo nikoho nešetří. Po

chvíli leží většina slávistů na zemi, ale žádný lynč se nekoná. Většina Spartánů opouští bitevní pole z obav z policie. Naše velká chyba, že jsme to neudělali pořádně dokonce. Když sme asi 30 metrů od místa boje, slyšíme ‚Slávie vstáváme‘ a začínají se opět formovat. I my to otáčíme a začíná opět bitva, do které se už ale nezapojují všichni. Probíhá dost osobních soubojů. Začínají úřadovat i přítomní dva měšťáci a z dálky začínají být slyšet policejní sirény, proto se rozprcháváme do všech směrů a definitivně opouštíme místo boje. Škoda jen, že se celý střet neodehrál na klidnějším místě.“ [spravce: 2007a].

Mladá Boleslav vs. Bohemians:

„Nedělní zájezd do Jablonce jsme se rozhodli zpestřit zastavením v MB s vidinou překvapení pro zde hrající Bohemku. Velmi dobrá sestava 30ti lidí doráží do MB a kontaktuje místní zda mají něco dohodnutého s tím, že pokud ne, tak deme my.

Ti říkají ze mají a navádí nás na místo jejich domluveného střetu s klokany a s tím, že jako první půjde MB a my půjdeme po nich s Bohemkou na druhý kolo. Po delším hledání se dostáváme na místo. Travnatá louka, ideální terén. Za chvíli doráží nic netušící klokani zatím jen tranzit 8-10 lidí. Naše přítomnost jim evidentě radost neudělala. Bohužel v tu samou chvíli doráží na místo i auto čertů s majáky a sirénou. Nastává zmatek a Bohemka vyklízí pole. MB se za nima rozbíhá ,ale v dálce už sou slyšet další sirény. My bereme auta a vyrážíme za pokusem klokanům nadjet. To se nám opravdu povedlo a v jedné ulici je spatřena část jejich party. Hned vyskakujeme z aut a už to jede. Jeden se staví, zbytek utíka,ale k jejich směle na druhém konci ulice staví další dvě auta,nikdo neunikl.Klokani neměli šanci. Rychle opouštíme místo i Mladou Boleslav. Část lidí se vrací zpátky do Prahy, ostatní pokračují do Jablonce.“ [spravce: 2007b].

Spousta střetů mezi dvěma skupinami fanoušků na ulici je dohodnuta předem. Je dohodnuto, kde a kdy se bude střet konat. Podle prvního článku by se mohlo zdát, že chuligán popisující průběh rvačky na ulici je na jistá pravidla rvačky hrdý (např. neprat se přímo na hlavní třídě, na veřejnosti). Agresivitu chuligánů posiluje pocit

anonymity a pocit soudružnosti s ostatními lidmi ze své skupiny. Velký vliv mají ideje a pocit stejného osudu. Také zde hraje roli, zda jsou chuligáni blízcí příbuzní nebo dlouholetí kamarádi. Chuligány ovlivňuje davové chování. Sřety nemají někdy nic společného se samotným zápasem, jak dokazuje druhý článek, kdy se sřetnou fanouškové dvou týmů, které spolu nehrají zápas. Zřejmé je, že tyto sřety jsou jistým rituálem, který uvolňuje agresivitu, jsou naplánované, dokonce je naplánované i pořadí v jaké se budou jednotlivé týmy bít.

Závěr a diskuze

V této práci jsem se převážně zabývala teoretickou rovinou davového chování na ulici. Teoretické poznatky jsou ve většině případů platné i pro davové chování na ulici. Jak kolektivní chování, tak násilí souvisí s davovým chováním. Kolektivním chováním se zabýval H. G. Blumer, N. J. Smelser, O. Mikšík, J. F. Lofland, K. Lorenzo. Kolektivním chováním se také zabývala teorie nákazy, konvergenční teorie, teorie epidemické duševní choroby, teorie vynořujících se norem a teorie deindividualizace. Všichni tito autoři a teorie pomáhají pochopit výskyt davového chování na ulici. Násilí, jako další aspekt davového chování na ulici, je pojímáno z různých pohledů, které chápou každý jinak základní příčiny lidského konání. Jeden pohled zdůrazňuje roli idejí, další chování a poslední vztahů. Tyto různé pohledy pomáhají pochopit příčiny a tak nastínit možná řešení násilí v davu na ulici. Existují řešení násilí pomocí řízené eugeniky, úprav právního systému, represí, odreagování (katarze). Některá řešení násilí jsou přijatelná a je možné je realizovat, jiná jsou eticky problémová a je nesnadné je realizovat v praxi.

Charakteristika davu také připívá k lepšímu pochopení davu na ulici. Davem se zabývalo mnoho autorů a teorií, buď jako hlavním tématem nebo jen okrajově. Teorie davu platí jak pro dav obecně, tak i pro jeho jednotlivé formy, tzn. i pro dav na ulici a pro davové chování na ulici. Kromě davu existují i další formy agregátů, jako je publikum. Některá třídění řadí publika do pasivních davů, jiná řadí publika jako samostatný typ agregátů. V této práci se ale publiky zabývám pouze okrajově. Charakteristikou davu se zabýval jako jeden z prvních S. Sighele, velmi známou charakteristiku navrhl G. Le Bon. Podle těchto autorů lze dav charakterizovat jako seskupení většího počtu lidí, kteří podléhají sugestivním vlivům. V davu se tvoří kolektivní duše. Dav prožívá krajní a prudké emoce, je impulzivní. Dochází v něm k intelektuálnímu poklesu a stírání individualit. Má sklon k násilí a krutosti. Jednotlivec v davu nabývá pocitu nepřekonatelné moci. Dav je popudlivý, proměnlivý, těžko ovladatelný, dráždivý, lehkověrný, autoritativní, konzervativní, nesnášenlivý a pokládá se za silného. Myslí v obrazech. Lze jej ovlivnit jen krajními city. Někdy je dav schopen vysokého stupně mravnosti. Na dav působí čisté a prosté

tvrzení bez uvažování a bez důkazů. Působí zde mechanismus nákazy. Dalšími autory, kteří se zabývali davem, jsou S. Freud, E. A. Ross, D. E. Martin a E. Canetti. Davem se zabývala také teorie sebeaktualizace. Podle těchto autorů a teorie v davu dochází k odbourání a oslabení psychické nadstavby, odhalení nevědomí. K masovému ovlivnění není zapotřebí vzájemný fyzický kontakt, protože podněty mohou být šířeny masovými sdělovacími prostředky. Dav je pomíjivý, nestabilní, iracionální, nemorální. Dav rád ničí a má potřebu expanze, pronásledování nepřítele a růstu. Uvnitř vládne rovnost. Dav se chce zhušťovat, potřebuje směr, který zesiluje pocit rovnosti. Všechny tyto poznatky napomáhají pochopení chování jednotlivců v davu na ulici i davu jako celku. Jejich studováním je možné navrhnout nové modely a metody účinného zacházení s davy na ulici, ať již s poklidnými či s násilnými.

Stejně jako existuje více teorií davu, existuje i více dělení davu. První dělení davu zformuloval G. Le Bon. Jeho dělení davu je podle mého názoru jednoduché a nepříliš podrobné. Le Bon opírá své dělení davu o povahu jedinců v davu, kteří mají buď různé zaměstnání a vzdělání, nebo pocházejí ze stejného prostředí a mají stejné i vzdělání a zaměstnání. Na rozdíl od Le Bona dělí E. W. Brown dav podle jeho aktivity. Brownovo dělení je už propracovanější než Le Bonovo. K. Davis dělí dav podle jeho vzniku, zda vznikl nepředvídatelně, neplánovaně nebo plánovaně. Dalším kritériem dělení davu je jeho legalita. Podle mého názoru se postupně dělení davu od Le Bona, přes Browna až k Davisovi zpřesňuje a rozšiřuje o nové formy a nová dělení. Dělení davu, stejně jako charakteristika davu, napomáhá pochopení davu na ulici. Díky dělení davu si můžeme uvědomit, jaké pozadí stojí za vznikem jednotlivých typů davů. Můžeme tak předcházet vzniku davového chování např. předvídáním těchto situací a jejich důsledků.

Protože je davové chování na ulici často pojímáno z negativního pohledu a protože násilné projevy davu na ulici jsou mnohdy nebezpečné pro lidský život a majetek, zabývá se práce především násilnými formami davového chování. Postupy jak řešit davové chování na ulici nejsou mnohdy zcela účinné. Pro to, aby se vytvářeli nové, účinnější postupy proti demonstrantům a dalším formám davového chování, je zapotřebí poznat teorii. S davem může pracovat jak jeho vůdce a různí

manipulátoři, tak i lidé, kteří mají za úkol jeho působení zmírnit nebo eliminovat. Všichni tito lidé mohou s davem manipulovat, ovlivňovat ho, udávat mu směr, utvářet jeho chování na ulici. Dnes má na starosti zvládnání davového chování na ulici policie, která využívá nejmodernější techniky k eliminaci násilného davu. Existují dvě strategie zvládnání, eliminace davu na ulici. První strategií je nenásilné řešení, a to dovést dav k tomu, aby se rozpustil sám. K tomu, aby bylo docíleno rozpuštění, je používáno několik strategií: je nutné zaměřit emoce davu na jiné cíle, zbavit dav aktivity, izolovat jej, využívat při rozpouštění davu nepříznivé počastí, využívat potřeb účastníků (např. hlad, potřebu spánku atd.). Druhou strategií je násilné rozpuštění davu za pomoci represí. Represe musí být razantní: používání jezdců na koních, kropení davu, zatýkání, používání vodních děl, používání značkovacího barviva, slzného plynu, obušků, vojenské techniky, gumových projektilů atd. Pro eliminaci davu je důležité se zaměřit na jeho jádro, které se nejčastěji nalézá v čele průvodu.

Vyvstávají zde také otázky demokracie, svobody shromažďování a svobody slova. Dav na ulici dle mého mínění je dnes především spojován s násilnými výbuchy zlosti, touhy po změně. Je otázkou zda v dnešní době, kdy si ceníme tolik demokracie, svobodného slova a svobody shromažďování, je možné násilný dav omezit a zda na to máme právo. Příkladem může být situace, kdy dnešní technika, jako mobilní telefony, napomáhá shromáždění lidí. Máme právo např. zablokovat SMS zprávy, pokud se domníváme, že slouží k informování lidí? Máme právo nahlížet do soukromí a číst obsah těchto zpráv, abychom zabránili případným výskytům davového chování na ulici a našli odesílatele těchto zpráv? Dle mého názoru na to právo dnes nemáme, není možné omezovat právo na soukromí. Dalším příkladem je omezení televizního vysílání. Máme právo omezit např. televizní vysílání, která obsahují informace o davovém chování a tím v sobě nesou také podnět k přidání se k tomuto chování (viz demonstrace v Řecku, které se rozšířili i mimo Řecko). Ani zde není dle mého názoru možné zasahovat, neboť svoboda projevu je pojímána jako základní právo člověka a je již natolik zažitá, že není možno ji lidem v některých záležitostech odpírat. Je tu také problém svobody shromažďování, který v demokratických režimech zajišťuje již Listina základních

práv a svobod. Není možné dnes omezovat svobodu shromažďování. Toto právo je sice ošetřeno v zákonech, že musí být některé projevy davového chování povoleny příslušným úřadem, ale zákon již neříká, že nemohou být násilné. Myslím si, že základní právo člověka, právo na shromažďování je v zákoně ošetřeno dostatečně, ale mělo by se možná více dbát na komunikaci mezi zástupci úřadu, který vydává povolení a organizátory demonstrace. V rámci komunikace by měli být jasné stanoveny hranice, za které nesmí lidé v davu na ulici zajít a pokud ta učiní, tak by měli být nekompromisně potrestáni v rámci platných zákonů. A tyto pravidla by měla být jasná všem členům davu na ulici.

Cílem mé práce bylo shrnout teoretické poznatky, které by sloužili k lepšímu pochopení davu na ulici. Myslím, že cíl mé práce byl splněn. Pro mne byla práce přínosem vzhledem k ucelení pohledu na dav na ulici a k pochopení některých opatření a zásahů proti davu. Závěrem lze říci, že dnešní poznatky o davech na ulici jsou široké a není už mnoho co zkoumat, ale nedostatečné jsou stále metody eliminace násilného davu a razantní zásahy proti jednotlivcům, kteří porušují zákony a chovají se násilně.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Literatura

- Canetti, Elias (1994). *Masa a moc*. Praha: Arcadia. ISBN 80 - 85812 - 08 - 8.
- Čermák, Ivo (1999). *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta. ISBN 80 - 9002614 - 1 - 8.
- Earls, Mark (2008). *7 principů masového marketingu: jak dostat dav na svou stranu*. Brno: Computer Press. ISBN 978 - 80 - 251 - 1911 - 2.
- Freud, Sigmund (1996). *Psychologie masy a analýza ja*. Bratislava: Archa. ISBN 80 - 7115 - 123 - 8.
- Gasset, José Ortega y (1993). *Vzpouřa davů*. Praha: Naše vojsko. ISBN 80 - 206 - 0072 - 8.
- Jung, Carl Gustav (1995). *Člověk a duše*. Praha: Academia. ISBN 80 - 200 - 0543 - 9.
- Le Bon, Gustave (1994). *Psychologie davu*. Praha: Kra. ISBN 80 - 901527 - 8 - 3.
- Lorenz, Konrad (1992). *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80 - 204 - 0264 - 0.
- Lorenz, Konrad (1997). *Odumírání lidskosti*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80 - 204 - 0645 - X.
- Mikšík, Oldřich (2005). *Hromadné psychické jevy: psychologie hromadného chování*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80 - 246 - 0930 - 4.
- Mohrig, Werner (1987). *Zlý jako zvíře?: Biologické i nebiologické úvahy na téma agresivity*. Praha: Horizont.
- Nakonečný, Milan (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80 - 200 - 0690 - 7.
- Petrušek, Miloslav (1992). *Sociologie: občanská nauka (základy společenských věd)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80 - 04 - 25981 - 2.

- Petrušek, Miloslav (2006). *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80 - 86429 - 63 - 6.
- Poněšický, Jan (2005). *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton.
- Reichel, Jiří (2004). *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80 - 86432 - 80 - 7.
- Řezáč, Jaroslav (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido. ISBN 80 - 85931 - 48 - 6.
- Sighele, Scipio (1899). *Co století umírá*. Praha: H. Kosterka.
- Sorokin, Pitirim A. (1948). *Krise našeho věku*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo československého obchodnictva.
- Tilly, Charles (2006). *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80 - 86429 - 60 - 1.
- *Velký sociologický slovník. 1. díl A - O* (1996). Praha: Karolinum. ISBN 80 - 7184 - 164 - 1.
- Výrost, Jozef; Slaměník, Ivan (Eds.) (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978 - 80 - 247 - 1428 - 8.
- Zimbardo, Philip G. (2005). *Moc a zlo: sociálně psychologický pohled na svět*. Břeclav: Moraviapress. ISBN 80 - 86181 - 80 - 4.

Internetové zdroje

- Kratochvíl, Luboš, Němcová, Barbora, Reuters. *Smrt výrostka zažehla Athény, střety mladých s policií pokračují*. [online]. iDNES.cz, aktualizováno 7. 12. 2008, 21:09 [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/smrt-vyrostka-zazehla-ateny-strety-mladych-s-policii-pokracuji-p8f-/zahranicni.asp?c=A081207_081138_zahranicni_klu
- spravce. *Mladá Boleslav - Bohemians 1905 - partyzánská akce Sparty* [online]. Sparta hooligans, vydáno 2. 10. 2007b, [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: <http://hooligans.cz/view.php?cislocianku=2007100002>

- spravce. *Slavia – Teplice (bitka ACS vs. SKS)* [online]. Sparta hooligans, vydáno 6. 11. 2007a, [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: <http://hooligans.cz/view.php?cislocclanku=2007110004>
- Štefán, Petr, Raušová Zuzana, Reuters. *Rozbroje v Řecku přitvrdily, ambasády v zahraničí okupují demonstranti* [online]. iDNES.cz, aktualizováno 8. 12. 2008, 20:00 [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/rozbroje-v-recku-pritvrdily-ambasady-v-zahranici-okupuji-demonstranti-1nn-/zahranicni.asp?c=A081208_111754_zahranicni_stf
- Štefán, Petr, Reuters. *Řečtí demonstranti pronikli do státní televize a přerušili vysílání* [online]. iDNES.cz, aktualizováno 16. 12. 2008, 16:47 [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/recti-demonstranti-pronikli-do-statni-televize-a-prerusili-vysilani-12r-/zahranicni.asp?c=A081216_152214_zahranicni_stf
- Štefán, Petr. *OBRAZEM: Protestující v Řecku bojují s policisty lasery* [online]. iDNES.cz, aktualizováno 15. 12. 2008a, 16:34 [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/obrazem-protestujici-v-recku-bojuji-s-policisty-lasery-pjq-/zahranicni.asp?c=A081215_163410_zahranicni_stf
- Štefán, Petr. *Řeckého mladíka zabila odražená střela, potvrdilo vyšetřování* [online]. iDNES.cz, aktualizováno 10. 12. 2008b, 18:06 [cit. 4. 3. 2009]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/reckeho-mladika-zabila-odrazena-strela-potvrdilo-vysetrovani-pbg-/zahranicni.asp?c=A081210_125805_zahranicni_stf

Seznam obrázků

Obr. 1. Pouliční nepokoje v Řecku.	36
Obr. 2. Boje mezi demonstranty a příslušníky pořádkových sil.	37
Obr. 3. Dům a auta v Athénách, které zapálili demonstranti.	38
Obr. 4. Někteří demonstranti byli maskovaní a házeli vším (hlavně dlažebními kostkami).	39
Obr. 5. Demonstranti používají laser.	40
Obr. 6. Výtržnosti fanoušků Sparty při utkání s Olomoucí.	41
Obr. 7. Fanouškové Baníku při cestě na odjezdu z Prahy po zápase.	42

Seznam tabulek

Tab. 1. Znázornění forem kolektivního chování podle Loflanda.	12
Tab. 2. Srovnání dělení davu podle Le Bona, Browna a Davise.	28